

СТРАТОНОВ В.Н. ПРОЕКТ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ДЛЯ ОБСУЖДЕНИЯ

Проведен сравнительный анализ действующего закона и проекта нового Уголовно-процессуального кодекса Украины, отмечены их достоинства и недостатки.

STRATONOV V.N. THE PROJECT OF THE CRIMINAL-REMEDIAL LEGISLATION: PROBLEM QUESTIONS FOR DISCUSSION

The comparative analysis of a law in force and the project of the new Criminal-remedial code of Ukraine is carried out, their merits and demerits are marked.



С.С. ТУЧКОВ

Запорізький державний університет

УДК 343.2.01

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДРОБЛЕННЯ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Запропонована класифікація підроблень як способу вчинення злочинів: за способом вчинення, предметом, суб'єктом вчинення, ступенем тяжкості, ступенем суспільної небезпеки підроблення.

У Кримінальному кодексі України передбачено чимало злочинів, які можуть учинитися шляхом підроблення. Це підроблення документів, печаток, штампів та бланків (ст.358 КК України)¹; службове підроблення (ст.366); підлог виборчих документів (ч.2, 3 ст.158); виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст.199); підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст.215); підробка номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст.290) тощо. Серед цієї категорії злочинів є такі, що завжди учиняються шляхом підроблення (ст.366), в інших підроблення є одним із можливих способів вчинення злочину (ст.409). У деяких випадках у Законі прямо вказано на підроблення як спосіб вчинення злочину (ст.ст.200, 216, 290, 318), в інших ми можемо виводити це із змісту диспозиції статті (ч.2 ст.223).

Незважаючи на те, що питома вага злочинів, що учиняються шляхом підроблення, у загальній масі злочинності незначна, виключна значимість об'єктів, на які вони посягають, характер та тяжкість шкоди, яка завдається у різних сферах суспільного життя, роблять розгляд даної категорії злочинів необхідним та актуальним. Негативного впливу від цієї категорії злочинів зазнає визначений законом порядок діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, під-

приємств, установ і організацій незалежно від форми власності (ст.366); здоров'я населення (ст.305); фінансова система України (ст.216); банківська система України (ст.200) тощо. Верховний Суд України звертає увагу "на те, що виготовлення або збут підроблених грошей чи державних цінних паперів становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки дестабілізує фінансово-кредитні відносини, ускладнює регулювання грошового обігу [1, с.89].

Для більш повного уявлення про такий спосіб вчинення злочину, як підроблення, потрібно провести їх класифікацію. Окрім більш глибокого та повного розуміння явища, яке досліджується, така класифікація, зокрема, допомагає при кваліфікації злочинів, в деяких випадках має значення при розслідуванні злочинів (так, матеріальний підлог найчастіше може бути встановлений тільки за допомогою криміналістичної експертизи; інтелектуальний підлог, як правило, встановлюється при співставленні документів та ін.).

У радянський період розвитку вітчизняного кримінального права питання класифікації підроблення, як способу вчинення злочину, було ретельно досліджено, зокрема, у роботах О.В. Кузнецова [2], Б.І. Пинхасова [3], Г.Ф. Полонова [4], Т.Л. Сергєєвої [5]. Проте, аналіз сучасної кримінально-правової літератури свідчить, що цьому питанню не приділяється належної уваги. Слід лише відмітити російського вченого Ю.В. Щиголева, чий внесок у розвиток даної проблеми є досить вагомим [6]. Але усі вказані вчені проводили класифікацію лише відносно підроб-

¹ Тут і далі розглядаються статті чинного Кримінального кодексу України.

лення документів, залишаючи поза увагою підроблення інших речей матеріального світу.

У своїй роботі ми зробимо спробу проаналізувати висунуті у літературі прийоми класифікації та запропонувати власні критерії класифікації підроблення. Причому будемо по можливості класифікувати підроблення як спосіб фальшування і документів, а також інших речей матеріального світу.

В юридичній літературі є загальноприйнятим поділ норм на загальні та спеціальні. Загальні норми розкривають зміст окремих видів злочинів в узагальненому вигляді і тому об'єм їх застосування досить широкий. Спеціальні норми передбачають відповідальність за поодинокі випадки цих видів злочинів, конкретизуючи відповідальність. Поряд із загальними ознаками, які притаманні усім злочинам даного виду, спеціальні норми вміщують специфічні ознаки, що відносяться до способу посягання, особливостям безпосереднього об'єкту, характеру наслідків та інше [7, с.46].

Отже, можливо поділити усі кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за підроблення (мається на увазі саме підроблення документів, адже загальної норми по відношенню до фальшування інших речей матеріального світу у КК немає), на загальні та спеціальні. Так, загальною буде норма, передбачена ст.358 КК України. Дана норма буде застосовуватися за відсутності спеціальної. Спеціальні норми даної категорії злочинів мають специфічні ознаки, які відносяться, насамперед, до предмету підробки. Такими спеціальними нормами будуть, наприклад, підроблення грошей, державних цінних паперів та білетів державної лотереї (ст.199); підроблення марок акцизного збору чи контрольних марок (ст.216); підроблення недержавних цінних паперів (ст.224); підроблення документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів (ст.318). Специфічною буде також ознака, яка відноситься до суб'єкта злочину. Так, спеціальною нормою по відношенню до ст.358 КК України буде підроблення, вчинене службовою особою (ст.366).

Треба зауважити, що відношення тієї чи іншої норми до загальної або спеціальної є відносним. В одному випадку певна норма може бути загальною, а в іншому – спеціальною. Так, наприклад, службове підроблення (ст.366) буде спеціальною нормою по відношенню до підроблення, передбаченого ст.358, та загальною по відношенню до підлогу, вчиненому членом виборчої комісії або іншою службовою особою (ч.3 ст.158).

В залежності від суб'єкта, який вчиняє підроблення, можна виділити:

а) підроблення, яке може вчинитися загальним суб'єктом кримінальної відповідальності. До цього різновиду відносяться злочини, що можуть учинятися особою незалежно від її службового становища, спеціального статусу. Це, насамперед, склади злочинів передбачені ст.ст.200, 215, 216, 224, 290, 318, 358 КК України;

б) підроблення, яке вчинюється службовою особою.

Це може бути “просто” службова особа (ст.366), або певне коло службових осіб, які мають спеціальні повноваження, займають певне службове положення (член виборчої комісії (ч.3 ст.158).

За предметом підроблення можна виділити:

а) підроблення документів (ст.ст.158, 318, 366 КК України);

б) підробка номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст.290).

в) підроблення печаток, штампів (ст.358) тощо.

Загалом, більшість складів злочинів у КК України, які вчинюються шляхом підроблення, стосуються насамперед підроблення документів. Це може бути підроблення виборчих документів (списки виборців, виборчі бюлетені, посвідчення кандидатів), документів на переказ, грошей, державних та недержавних цінних паперів, документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, марок акцизного збору на алкогольні та тютюнові вироби, контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм тощо.

За способом підроблення розрізняють інтелектуальне та матеріальне підроблення. Насамперед такий поділ відноситься до підроблення документів. Сутність матеріального підроблення зводиться до того, що достовірність документа порушується шляхом посягання на саму форму документа (підпису, відтиску печатки, штампа та ін.) або шляхом переробки його тексту. Матеріальне підроблення має місце і при повному складанні підробленого документа, так як при цьому документ є підробленим як по змісту, так і по формі. Особливістю цього виду підроблення є те, що при його здійсненні залишаються матеріальні сліди злочину. При інтелектуальному підробленні, на відміну від матеріального, зовнішня форма документа не порушується. Із зовнішньої сторони такий підроблений документ нічим не відрізняється від справжнього, він має усі необхідні реквізити, складений із дотриманням відповідних вимог, але неправдивий по змісту.

Вказаний поділ прямо не зафіксований у законодавстві, але простежується при зіставленні ознак складів злочинів, які передбачають відповідальність за підроблення документів. Так, згідно КК України, матеріальне підроблення – це такі дії, як “підроблення посвідчення або іншого документа” (ст.358), “підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків” (ст.200), “виготовлення підроблених недержавних цінних паперів” (ст.224). Що стосується інтелектуального підроблення, то в КК України для нього характерні наступні дії: “внесення громадянином або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в документи, які подаються для реєстрації емісії цінних паперів, свідомо недостовірної інформації” (ст.223), “внесення службовою особою до офіційних документів свідомо неправдивих відомостей” (ст.366), “внесення до виборчого документа свідомо неправдивих відомостей” (ст.158). Деякі злочини, які відносяться до розглядуваного нами виду,

можуть учинятися за допомогою дій, що характеризують матеріальне підроблення (ст.ст.199, 200), інші за допомогою дій, які характеризують інтелектуальне підроблення (ст.223), окремі можуть учинятися як за допомогою дій, які характеризують матеріальне підроблення, так і тих, що характерні для інтелектуального підроблення (ст.366).

В юридичній літературі окрім матеріального та інтелектуального підлогу виділяють й інші форми. Так, Б.І. Пінхасов виділяє “змішану форму підлогу”, коли матеріальний та інтелектуальний підлоги перетинаються при вчиненні одного злочину, а точніше при складанні підробленого документа або “пакета документів” [3, с.26]. Ю.В. Щіголев називає такий вид підлогу “матеріально-інтелектуальним”. Окрім цього він виділяє такий різновид матеріального підлогу, як “матеріально-формальний”, при якому правильні, істинні відомості оформлюються фіктивними засобами [6, с.206].

Поділ усіх підлогів на матеріальні та інтелектуальні є загальноприйнятим в науці кримінального права. Спірні питання виникають при розмежуванні цих двох видів підроблення, а саме відносно положення, що вчинення інтелектуального підлогу можливо лише особою, уповноваженою на складання цього документа. Так, більшість вчених вважають, що інтелектуальний підлог може скоїти тільки особа, яка мала право скласти подібний справжній документ або внести в нього справжні відомості [3, с.24; 4, с.33; 5, с.65]. Іншої думки дотримується Ю.В. Щіголев. Він стверджує, що інтелектуальний підлог може вчинити і не посадова особа. Далі вважає, що на практиці найбільш частіше інтелектуальний підлог, який вчинюється не посадовими особами, має місце при виготовленні документа за допомогою викрадених печаток, або незаконно вилучених печаток, бланків, заздалегідь проставлених підписів; при введенні в оману особи, яка затверджує документ (наприклад, заміна сторінки, не датування документа та ін.); у випадку складання документа від імені не існуючої (ліквідованої) організації з використанням її реквізитів [6, с.205].

Не будемо відкидати можливість вчинення інтелектуального підлогу і не уповноваженою на складання документа особою, але зауважимо, що такі випадки поодинокі і є винятками із загального правила.

В науці кримінального права найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів “за вертикаллю” (загальний, родовий і безпосередній). Ця класифікація цілком відповідає потребам практики, дуже логічна, бо вона ґрунтується на співвідношенні філософських категорій “загального”, “особливого” і “окремого”. Класифікацію підробок можна проводити в залежності від родового об'єкта якому спричиняється шкода. Так, можливо виділити:

- а) підроблення у сфері забезпечення виборчого права громадян (ст.ст.158, 160);
- б) підроблення у сфері господарської діяльності (ст.ст.199, 200, 215, 224),
- в) підроблення у сфері обігу наркотичних засобів, пси-

хотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст.318);

г) підроблення у сфері забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст.358);

д) підроблення у сфері службової діяльності (ст.366);

е) підроблення у сфері несення військової служби (ст.409).

Однією з ознак об'єктивної сторони складу злочину є суспільно небезпечні наслідки. В одних випадках наслідки включаються в диспозицію статті Особливої частини КК як обов'язкова ознака складу злочину, в інших - не включаються. Залежно від цього всі злочини поділяються на дві групи: злочини з матеріальним складом (матеріальні злочини) і злочини з формальним складом (формальні злочини). З урахуванням цього можна виділити:

а) підроблення як спосіб вчинення матеріальних злочинів (ч.2 ст.223);

б) підроблення як спосіб вчинення формальних злочинів (ст.ст.200, 215, 216).

Іноді у Законі простий склад злочину - підроблення - відноситься до категорій формальних складів, кваліфікований же склад - до матеріальних (ст.ст.224, 366 КК України).

Потрібно зауважити на тому, що у більшості випадків при розгляді злочинів, які вчинюються шляхом підроблення, ми маємо справу з формальними злочинами.

В залежності від ступеня небезпечності можливо виділити:

а) кримінально-каране підроблення - тобто підроблення, за яке передбачена кримінальна відповідальність;

б) адміністративно-каране підроблення - тобто підроблення, за яке передбачена адміністративна відповідальність (ст.164¹ КОАП);

в) некаране підроблення (наприклад, підроблення заради показу своєї майстерності, вміння малювати).

В залежності від ступеня тяжкості, кримінально-каране підроблення можна поділити на:

а) підроблення невеликої тяжкості (ст.215, ч.1 ст.409);

б) підроблення середньої тяжкості (ч.2 ст.158, ч.3 ст.160);

в) тяжке підроблення (ч.1 ст.199);

г) особливо тяжке підроблення (ч.3 ст.199).

Можливі й інші класифікації підробок. Наприклад, у криміналістичному аспекті виділяють підроблення шляхом підчистки, травлення, приписки, копіювання тощо.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку про те, що:

1) підроблення як явище дійсності може бути піддано класифікації;

2) підроблення можна класифікувати за різними критеріями:

а) в залежності від суб'єкта підроблення;

б) за предметом підроблення;

в) за способом підроблення;

г) за ступенем тяжкості тощо;

3) проведена класифікація має певне значення, бо

сприяє більш глибокому та повному пізнанню такого явища, як підроблення, і може служити основою для створення правил кваліфікації злочинів, що вчинюються шляхом підроблення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963-2000) / За заг. ред. В.Ф. Бойка. – К.: А.С.К., 2000. – Т.2. – 424 с.

2. Кузнецов А.В. Ответственность за подлог документов по уголовному праву. – М.: Юридическая литература, 1959. – 112 с.

3. Пинхасов Б.И. Защита документов по советскому праву. – Ташкент: Изд-во “Узбекистан”, 1976. – 200 с.

4. Поленов Г.Ф. Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. – М.: Юридическая литература, 1980. – 72 с.

5. Сергеева Т.Л. Борьба с подлогами документов по советскому уголовному праву. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1949. – 146 с.

6. Щиголев Ю.В. Виды подлога документов (уголовно-правовой аспект) // Известия вузов: Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 198-207.

7. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. – К.: Юринком, 1995. – 208 с.

Надійшла до редколегії 01.08.2003

ТУЧКОВ С.С. КЛАССИФИКАЦИЯ ПОДДЕЛКИ (УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ)

Предложена классификация подделок как способа совершения преступлений по способу совершения, предмету, субъекту совершения, степени тяжести, степени общественной опасности.

TUCHKOV S.S. CLASSIFICATION OF THE FAKE (CRIMINAL-LEGAL ASPECT)

Classification of fakes as way of fulfillment of crimes is offered: on a way of fulfillment, a subject, the subject of fulfillment, a degree of weight, a degree of public danger.



О.Г. ФРОЛОВА

докт. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 303.442.3:351.746

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ КООРДИНАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Обґрунтовується необхідність координації інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

Аналіз стану злочинності залишається одним із головних критеріїв оцінки ефективності функціонування правоохоронних органів і становить основу їх інформаційно-аналітичної діяльності. Тому особлива актуальність, теоретичне і практичне значення й важливість аналітичної роботи правоохоронних органів для встановлення об'єктивної картини стану злочинності і кримінологічної ситуації в державі постійно відзначаються на засіданнях Верховної Ради України, у виступах Президента України та членів Кабінету Міністрів України тощо. Зокрема, Міністр внутрішніх справ України М.В. Білоконь неодноразово підкреслював те, що нам важливо знати дійсну, об'єктивну картину стану злочинності в державі для того,

щоб професійно боротися з нею [1].

Однією з головних і найважливіших причин росту і ускладнення злочинності, збереження негативних тенденцій у стані та динаміці злочинності, на наш погляд, є наступна обставина: аналіз стану злочинності, а значить і засноване на такому аналізі її прогнозування, сьогодні мало відповідають існуючим реаліям. Правоохоронні органи здійснюють аналіз і прогнозування стану злочинності на основі відповідних “власних” (внутрішньовідомчих) статистичних даних, вивчення яких на практиці нерідко заміняє аналіз дійсного стану злочинності. Разом із тим, при складанні відомчої статистичної звітності про стан злочинності велику роль, як правило, продовжують